

Nasjonalt senter om fornorskningsspolitikk og urett

Stortinget behandlet 12. 11. 2024 Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport og i forbindelse med behandlingen vedtok Stortinget å be regjeringen om å utrede hvordan et nasjonalt kompetansesenter om fornorskningsspolitikk og urett kan organiseres. Senteret skal ha ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid. UiT er bedt om å utrede dette. Senteret skal bidra til et kunnskapsløft i offentlig sektor og sivilsamfunnet om samenes, kvenenes/norskfinnenes og skogfinnenes kulturer, språk, samfunnsforhold og rettigheter.

Slik senteret er foreslått organisert, blir det etter vår mening et skritt i feil retning for urfolks og minoriteters mulighet til å styre seg selv. Vi ønsker et eget nasjonalt samisk senter om fornorskningsspolitikk og urett, og som blir drevet og styrt av samer. Bare slik kan det garanteres at samer er premissgivere i forhold til senterets aktivitet og innhold.

Både FNs permanente forum for saker som gjelder urfolk, FNs ekspertmekanisme for urfolks rettigheter og FNs spesialrapportør for urfolks rettigheter har i en felles uttalelse fra 2024 advart mot å etablere strukturer som sammenblander urfolk med andre minoritetsgrupper. Så selv om regjeringen har bedt om ett felles senter, må det veie tungt at flere FN-organer har uttalt seg, samt at internasjonale instrumenter er klar angående selvbestemmelsesretten. FNs urfolkserklæring Art 3 slår fast at «Urfolk har rett til selvbestemmelse. I kraft av denne rett bestemmer de fritt sin politiske stilling og fremmer fritt sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling».

ILO K-169 Art 6 sier at:

1. *Ved anvendelse av bestemmelsene i denne konvensjonen skal regjeringene:*
- c. *etablere virkemidler for full utvikling av disse folks egne institusjoner og initiativer, og, når det er aktuelt, skaffe nødvendige ressurser for dette formålet.*

Art 31 i ILO K-169 uttrykker at *[d]et skal settes i verk informasjonstiltak i alle sektorer av nasjonalsamfunnet, og særlig blant dem som er mest i direkte kontakt med de vedkommende folkene, for å fjerne eventuelle fordommer overfor disse folk. [...]*

Et ytterligere argument for et eget samisk senter er at situasjonen for urfolk og nasjonale minoriteter kun er delvis sammenfallende. Språk og kultur gjelder alle grupper, mens land- og vann-rettigheter kun berører den samiske befolkningen.

Det samiske samfunnet har lang og omfattende erfaring med institusjonsbygging, og det er stor bredde i de samiske institusjonene i dag, både i oppgaver, størrelse og geografisk lokalisering.

Å etablere et senter for forsoning, formidling, forskning og dokumentasjon om det samiske samfunn, tilknyttet en ikke-samisk institusjon, vil derfor ikke være ønskelig.

Et nasjonalt samisk kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett kan i mange henseender etableres etter mønster og de erfaringer som ble gjort ved opprettelsen av *Gáldu - Kompetansesenter for urfolks rettigheter* som ble etablert i 2002 som en selvstendig samisk institusjon, med mandat å samle inn, bygge opp, systematisere, vedlikeholde, bearbeide, tilrettelegge og formidle relevant informasjon og dokumentasjon om urfolksrettigheter nasjonalt og internasjonalt. Senteret kunne også påpeke behovet for forskning på aktuelle områder. Målgruppene var alle som søkte kunnskap om urfolksrettigheter nasjonalt og internasjonalt, som skoler, frivillige organisasjoner, offentlige institusjoner og myndigheter.